

Tanulmány

Vecsey Zoltán

Képesek-e feloldani a negatív egzisztenciális állítások ellentmondásait a dinamikus jelentéseméletek?

Abstract

Intuitively, negative existentials containing empty NPs represent the world as being a certain way. Moreover, utterances of such sentences seem to express thoughts that are informative and true. Standard static semantic theories cannot provide a straightforward account of these intuitive phenomena. In such frameworks, sentences with empty NPs are considered as being unable to express complete propositional contents. One consequence of this is that they cannot be assessed for truth and falsity. This paper investigates two alternative theories of negative existentials. A common feature of these theories is that they adopt a dynamic approach to meaning. I will argue that neither of these alternatives provides a reassuring solution to the apparent truth-conditional problem generated by the utterances of negative existentials.

Keywords: negative existentials, dynamic approaches to meaning, presupposition, modulation

1 A negatív egzisztenciális állítások problémái a statikus szemantika nézőpontjából

Köztudott, hogy a természetes nyelvekben előforduló szinguláris NP-k egy meghatározott csoportjához nem rendelhető szinguláris szemantikai érték. A szemantikai érték – referens vagy denotátum – nélküli NP-k legismertebb példái közé az irodalmi szövegekben előforduló fiktív személynevek (pl. Sherlock Holmes), a mitikus teremtmények és legendák nevei (pl. Zeusz és Mikulás), valamint a tudományos posztulátumok jellemzésére szolgáló határozott leírások (pl. az éter) tartoznak. A *statikus* szemantikai elméletek általános vélekedése szerint az előbbi példákhoz hasonló, szemantikai értékkel nem rendelkező kifejezések nem alkalmasak arra, hogy részt vegyenek a propozíciós tartalom kompozícióját szabályozó folyamatokban. Nem véletlen tehát, hogy a szemantika és a nyelvfilozófia számos képviselője egyetért abban, hogy az üres NP-t tartalmazó egyszerű deklaratív kijelentések nem képesek strukturális értelemben vett teljes propozíciókat vagy gondolatokat kifejezni.¹ A tartalomra jellemző strukturális hiá-

¹ Két megjegyzés: (i) egy denotátum vagy referens nélküli, üres NP jelölésére a továbbiakban az „NP” technikai terminust fogom alkalmazni, amelyben az ’e’ az angol ’empty’ megfelelője; (ii) a mondatszintű tartalomra vonatkozó mérsékelt elképzelések szerint az „NP-t” tartalmazó egyszerű kijelentések hiányos propozíciókat vagy gondolatokat fejeznek ki, amelyek szemantikus reprezentációja $\langle _ _, F \rangle$, ahol az F tulajdonság a predikátum propozíciós hozzájárulásának jelölésére szolgál. Ehhez lásd: Salmon (1998) és Braun (2005). Ennél radikálisabb felfogást képvisel Walton (1990), aki szerint az olyan kijelentések, mint ’Sherlock Holmes egy detektív’

Vecsey Zoltán:

Képesek-e feloldani a negatív egzisztenciális állítások ellentmondásait a dinamikus jelentésemleletek?

Argumentum 14 (2018), 285-300

Debreceni Egyetemi Kiadó

nyosság azonban ritkán okoz konverzációs nehézséget. A szükséges, minimális háttértudás és az alapvető (meta)nyelvi kompetenciák birtokában a beszélők egészen természetesen használják és könnyen meg is értik a 'Sherlock Holmes nagyszerű detektív' vagy a 'Zeusz a villámok és az ég ura' típusú kijelentéseket. Vélhetően az sem hozná zavarba a kompetens beszélőket, ha a 'Sherlock Holmes a Baker Street 221/B-ben lakott' és a 'Zeusz a Baker Street 221/B-ben lakott' kijelentések között kellene az elfogadhatóság vagy az intuitív igazságérték alapján különbséget tenniük. Sajnálatos módon a használatra jellemző természetesség nem érinti közvetlenül az ϵ NP-k természetére vonatkozó elméleti kérdést. Annak ellenére, hogy konverzációkban betöltött szerepük magától értetődő és intuitív megítélésük rendszerint nem vet fel további kérdéseket, az ϵ NP-t tartalmazó kijelentéseket a hagyományos, statikus szemantikai elméletek nem tartják alkalmasnak igazságfeltételes elemzésre. Ezekben az elméletekben csak a strukturálisan teljes proposíciókat vagy gondolatokat kifejező kijelentéseket lehet az igazságértékek szempontjából megítélni. Ebből adódóan azok a kijelentések, amelyek üres alkotóelemeket tartalmaznak, klasszikus értelemben nem számítanak sem igaznak, sem hamisnak.²

Kétségtelen, hogy a statikus szemantikai keretelméletek megfelelő magyarázattal szolgálhatnak az ϵ NP-t tartalmazó kijelentések viselkedésére számos elméleti összefüggésben. Ha hajlandók vagyunk elfogadni azt az állítást, hogy az ϵ NP-k azért nem hordoznak szemantikai értéket, mert nincsenek objektív, nyelven kívüli valóságban fellelhető korrelátumaik, akkor azt is megmagyarázhatjuk, hogy a 'Sherlock Holmes', 'Zeusz' és a hozzájuk hasonló kifejezések előfordulásaira épülő deklaratív kijelentések miért nem értékelhetők az igazságértékek szempontjából. Ez egyszerűen azért van így, mert nem létezik olyan elem sem a konkrét tárgyak, sem az absztrakt tárgyak elérhető univerzumában, amellyel az ilyen típusú ϵ NP előfordulások szemantikai relációban állhatnának. A 'reprezentáció' terminusát használva azt is mondhatnánk, hogy ezekben az esetekben a nyelvi reprezentáció tárgyai – az ϵ NP-k reprezentátumai – az előbb említett ok miatt elérhetetlenek az elemzés számára. Így nehéz elképzelni, hogyan lehetne klasszikus igazságértéket hozzárendelni a szóban forgó állítások egyes példányaihoz.

A statikus keretelméleten alapuló megközelítés egyik hátránya, hogy az igazságértékhiányra alapozott elemzési stratégia a negatív egzisztenciális állításokra nem terjeszthető ki automatikusan. Az üres NP-t tartalmazó negatív egzisztenciálisok szerkezetét az alábbi sémával adhatjuk meg:

(1) ϵ NP nem létezik.

Az ϵ NP-t tartalmazó egyszerű deklaratív kijelentések legalább három szempontból eltérnek (1) instanciáitól. Az egyik különbség az, hogy az egyszerű deklaratív kijelentések nem értelmez-

vagy 'A Mikulás ma este jön' egyáltalán nem fejeznek ki proposíciós vagy gondolati tartalmat. Konverzációs előfordulásaikban az ilyen kijelentések mégsem értelmetlenek, mivel a konverzáció résztvevői úgy tesznek, *mintha* az ϵ NP-k rendelkeznének szemantikai értékkel.

² Akik egyetértenek ezzel az állásponttal, azok természetesen azt feltételezik, hogy a proposíciók és a gondolatok alkotóelemeket tartalmazó, komplex tárgyak. Érdemes ezzel kapcsolatban megemlíteni, hogy a statikus szemantikai modellek a mondatartalom eltérő felfogásaival is összeegyeztethetők. Példának okáért Merricks (2015) alternatív elmélete a proposíciókat és a gondolatokat strukturálatlan egészként értelmezi. Noha az ϵ NP-k nem jelentenek kompozíciós problémát ebben az elméletben, az igazságértékek meghatározásában játszott szerepük kétséges marad. A központi kérdés természetesen az, hogy miként lehet megállapítani azoknak a strukturálatlan proposícióknak az igazságértékét, amelyek nem létező tárgyakról közölnek információt.

hetők tényállások (states of affairs) reprezentációiként. A 'Holmes bölcs' ('Holmes is wise') kijelentés például nem reprezentálhatja a *Holmes okos volta* (*Holmes's being wise*) tényállást, mert ez a tényállás nem áll fenn az aktuális világ összefüggésrendszerén belül. Ugyanez mondható el azokról a lehetséges predikatív melléknévi konstrukcióról, 'Holmes AP' ('Holmes is AP'), amelyek első pillantásra talán alkalmasnak tűnhetnének Holmes tulajdonságainak bemutatására. Ezeket a deklaratív kijelentéseket ezért aligha lehet aktuális tényállások reprezentációjaként értelmezni.³ (1) instanciái ezzel szemben azt a szerepet töltik be, hogy reprezentálják a világ állapotát a létező tárgyak és nem létező tárgyak viszonylatában: ha az *o* tárgyról azt állítjuk, hogy nem létező, akkor egyúttal azt is állítjuk, hogy az aktuális létezők között nem találunk olyan tárgyat, amely azonos *o*-val. Természetes értelmezése szerint a 'Holmes nem létezik' kijelentés a világ aktuális állapotát reprezentálja: ha a létezők teljes listáját vesszük alapul, Holmes nem szerepel ezen a listán.

A második különbség az, hogy mivel az ϵ NP-t tartalmazó egyszerű deklaratív kijelentések nem fejeznek ki teljes proposíciókat vagy gondolatokat, ezek a kijelentések nem bővítik új információval a konverzációs szituációkat. A negatív egzisztenciálisok ezzel ellentétben képesek új információval hozzájárulni a konverzációkhoz. Ha egy gyermek hisz a mitikus alakok létezésében, a 'Mikulás nem létezik' kijelentés minden bizonytalanságot (csalódást keltő) információval bővíti világról alkotott reprezentációját.

A harmadik, leglényegesebb különbség az igazságértékekhez való viszonyban mutatható ki. Amint említettük, a statikus szemantikai megközelítés nem rendel igazságértéket az ϵ NP-t tartalmazó egyszerű deklaratív kijelentésekhez. A negatív egzisztenciálisok esetében ez a megközelítés nem tűnik meggyőzőnek. A 'Mikulás nem létezik' kijelentésről hajlamosak vagyunk azt gondolni, feltehetően jó okkal, hogy alkalmas teljes proposíció/gondolat kifejezése. A teljes proposíció/gondolat kifejezésére alkalmas kijelentések lehetnek igazak és lehetnek hamisak. A 'Mikulás nem létezik' kijelentést a kompetens, felnőtt nyelvhasználók többsége gyaníthatóan igaznak véli. A feltevés, mely szerint (1)-nek lehetnek igaz instanciái, a statikus szemantika nézőpontjából meglehetősen zavarba ejtő, mivel feszültséget hoz létre a hagyományos érvelés egyes argumentációs lépései között. A hagyományos érvelés azt feltételezi, hogy az ϵ NP-k nem vesznek részt a mondat tartalom kompozíciójában, a negatív egzisztenciálisoknak azonban láthatóan vannak olyan példányai, amelyek ennek az ellenkezőjét támasztják alá.

Az előbbieken alapján a negatív egzisztenciálisok főbb jellegzetességeit az alábbi három pontban lehet összefoglalni:

Reprezentáció: Léteznek olyan negatív egzisztenciális kijelentések, amelyek az aktuális világ reprezentációiként értelmezhetők.

Információ: Az ϵ NP-t tartalmazó negatív egzisztenciálisok használatával a nyelvhasználók új információval tudják bővíteni a konverzációs szituációkat.

Igazságérték: Az ϵ NP-t tartalmazó negatív egzisztenciálisok használatával a nyelvhasználók képesek igaz proposíciókat/gondolatokat kifejezni.

³ Ellenvetésként mondhatnánk, hogy a 'Holmes fiktív személy' kijelentésre (egyszerűbben: 'Holmes fiktív') az iménti megállapítás nem vonatkozik. A fikcionális történet szerint Holmes létezik, mint személy, ez a tényállás tehát fennáll az aktuális világban. Ez az ellenvetés azonban csak akkor állná meg a helyét, ha a *fiktívnek lenni* Holmes egyik megkülönböztető tulajdonsága lenne. Ezt viszont nem állíthatjuk, ha Holmes létét a fikcióhoz kötjük. Azokban a történetekben, amelyekben a 'Holmes' név előfordul, Holmes nem fiktív személy.

Vecsey Zoltán:

Képesek-e feloldani a negatív egzisztenciális állítások ellentmondásait a dinamikus jelentésemleletek?

Argumentum 14 (2018), 285-300

Debreceni Egyetemi Kiadó

Meglátásom szerint, ha teljes képet kívánunk alkotni az „NP-k szemantikai tulajdonságairól és viselkedéséről, akkor annak a képnek valamiképpen választ kell adnia a *Reprezentáció*, *Információ* és *Igazságérték* pontjaiban összegzett intuitív meglátásokra is. Ezek a meglátások arra utalnak, hogy az „NP-k referáló vagy denotáló kifejezéseként viselkednek (1) instanciáiban. Másképpen fogalmazva: lexikai/szemantikai értelemben vett üres mivoltuk ellenére az olyan kifejezések mint 'Sherlock Holmes', 'Zeusz', 'Mikulás' és 'az éter' bizonyos grammatikai közegben a kompozíció összetevőiként funkcionálnak. Ez a szokatlan viselkedés magyarázatot igényel. A kérdés az, hogy lehet-e egyáltalán szisztematikus magyarázatot találni egy ilyen összetett problémára.

Az egyik lehetséges stratégia azon alapul, hogy találjunk egy olyan procedúrát, amellyel valamilyen módon kompenzálni lehet az „NP-k lexikai/szemantikai ürességéből eredő zavaró hatásokat. Egy ilyen stratégiának két alapvető követelményt mindenképpen teljesítenie kell: (i) a stratégiának ettől a konkrét problémától függetlenül is megbízhatónak kell lennie; (ii) ezen kívül koherensnek és kellőképpen általánosnak is kell lennie, hogy a fentebbi intuitív meglátások mindegyikére alkalmazni lehessen. A közelmúlt szakirodalmában két ilyen típusú stratégiát találhatunk.

Az egyik konzervatívnak nevezhető abban az értelemben, hogy érintetlenül hagyja a hagyományos, statikus szemantika keretelméletét. E stratégia követői azt állítják, hogy az üres NP-k pragmatikai procedúrák révén válnak referáló kifejezéseké. Az alapmeglátás az, hogy egy adott konverzációs szituáción belül minden „NP-vel egy többé-kevésbé stabil információhalmazt társítanak a nyelvhasználók, ez az információhalmaz pedig a feltételezett referens vagy denotátum azonosítását szolgálja. Az „NP-k és az információhalmaz elemei között általában asszociatív tanulás vagy más hasonló kondicionálási folyamat teremti meg a szükséges és elégséges kapcsolatot. Negatív egzisztenciálisok használata esetén a nyelvhasználók mobilizálják az információhalmaz azon elemeit, amelyekről feltételezéseik szerint a konverzációs partnerek is ismeretekkel rendelkezhetnek. A kölcsönösen feltételezett és kölcsönösen elérhető asszociációk miatt az „NP-k használata nem fog lényegesen eltérni a referáló kifejezések használatától. A pragmatikai procedúra lényege egy konkrét példa segítségével a következőképpen illusztrálható:

(2) Sherlock Holmes nem létezik.

(2') {A kiváló nyomozó, Dr. Watson legjobb barátja, ...} nem létezik.

Tegyük fel, hogy a konverzáció résztvevői rendelkeznek tudással (2') információk elemeiről. Így (2) használójának kommunikációs szándéka irányulhat (2') bármelyik elemére, a pragmatikailag kibővített kijelentés (pl. 'Dr. Watson legjobb barátja nem létezik') az adott szituációban igaz tartalmat fog kifejezni. Adams és Dietrich (2004) szerint a (2) és (2') közötti pragmatikai kapcsolatot a grice-i értelemben vett konverzációs implikaturák teremtik meg. Annak érdekében tehát, hogy azonosítani tudják a (2') által kifejezett propozíciót vagy gondolatot, a konverzáció résztvevőinek pragmatikai következtetést kell végrehajtaniuk. Wyatt (2007) erről némiképp másként gondolkodik. Álláspontja szerint a (2) és (2') közötti pragmatikai kapcsolatot deskriptív bővítés teremti meg. Jelen esetben ez azt jelenti, hogy a kifejezett tartalom nem egyszerűen (2) implikációja: a deskriptív bővítés révén (2') ténylegesen kifejez egy meghatározott propozíciót vagy gondolatot. A különbségek ellenére nincsen lényeges eltérés Adams és Dietrich, valamint Wyatt értelmezése között. Mindnyájan egyetértenek abban, hogy

a negatív egzisztenciálisok azért képesek igaz tartalmat kifejezni, mert az ϵ NP előfordulásokkal egy vagy több meghatározott információs elemet társítanak a konverzációk résztvevői. Ezzel a felfogással azért nem kívánok részletesebben foglalkozni, mert egy erősen vitatható feltételezésen alapul. Azon a feltételezésen, hogy az igazság szempontjából értékelhető proposíciók vagy gondolatok kifejezése érdekében elegendő leíró információt társítani az ϵ NP előfordulásokkal. Mousavian (2014) helyesen jegyzi meg, hogy számos ellenpélda gyengíti ennek a feltételezésnek a plauzibilitását. Vegyük szemügyre újra a (2) és (2') közötti pragmatikai kapcsolatot. Tegyük fel, hogy egy meghatározott konverzációs szituációban a nyelvhasználók 'Sherlock Holmes' üres nevével egyöntetűen a 'Dr. Watson legjobb barátja' leírást társítják és nincsen több mobilizálható elem az individuáló információk halmazában. Erre a szituációra reagálva Adams és Dietrich Wyatt-el egybehangzóan azt állítaná, hogy a pragmatikailag kibővített kijelentés 'Dr. Watson legjobb barátja nem létezik' igaz tartalmat fejez ki. Ez azonban nem lehet elfogadható értelmezés. Az ok szinte magától értetődő: 'Dr. Watson' szintén irodalmi szövegben előforduló fiktív személynév, és mint ilyen, az üres nevek csoportjába sorolható. Ha 'Dr. Watson' üres név, akkor a hagyományos, statikus szemantika elvei szerint nem alkalmas proposíciók vagy gondolatok kifejezésére. Általános értelemben az a probléma, hogy számos ϵ NP csak olyan leíró információs elemekkel társítható, amelyek maguk is üres kifejezéseket tartalmaznak. Ilyen esetekben nem lehet *nem* körben forgó magyarázatot adni az *Igazságérték* pontjában összefoglalt intuitív meglátásra. Ezért ez a konzervatív stratégia nem tesz eleget a (ii) követelménynek.

A második stratégia innovatív abban az értelemben, hogy elutasítja a statikus szemantika keretelméletét és helyette a jelentés *dinamikus* koncepcióját alkalmazza. Ennek a stratégiának két változata ismeretes. Az egyik a dinamikus szemantika, a másik a dinamikus pragmatika felismeréseire támaszkodik. Mindkét változat figyelemre méltó, eredeti megoldási javaslatot kínál a tárgyalt problémára, ezért érdemes ezeket külön szakaszban tárgyalni. A végső következtetés mindezek ellenére negatív lesz: látni fogjuk, hogy a dinamikus stratégia egyik változata sem képes eleget tenni a (ii) követelménynek.

2 A probléma feloldása a dinamikus szemantika eszközeivel

A statikus szemantika álláspontját néhány alapvető tézis határozza meg. Ezek közé tartozik a kompozicionalitás elve, mely szerint a komplex kifejezések szemantikai értékét a konstituensek értéke és a köztük lévő szintaktikai viszonyok alapján lehet meghatározni. Ide tartozik az a tézis is, hogy a deklaratív kijelentések értékei proposíciók vagy gondolatok, amelyek az aktuális világ állapotát egy meghatározott módon reprezentálják. A proposíciókhoz vagy gondolatokhoz pedig igazságértéket lehet rendelni annak a kontextusnak és értékelési körülménynek a viszonylatában, amelyben a kijelentések előfordulását elhelyezzük.

Ezeknek az alapvető téziseknek nyilvánvalóan számos elméleti következménye van. Azt gondolhatnánk, hogy a statikus szemantikai elméletek egy olyan zárt elméleti hierarchiára épülnek, melyben minden egyes állítás éles ellentétben áll a dinamikus szemantikai elméletek rivális állításaival. Ahogyan azonban Yalcin (2012), Lewis (2017) és mások rámutattak, a két elméleti alapvetés között bizonyos kérdésekben egyetértés mutatható ki. Az egyik ilyen kérdés a jelentéskonstitúciót érinti: a kompozicionalitás elvét mindkét alapvetés elfogadja. A dinamikus szemantika képviselőinek nem kell feltétlenül tagadniuk, hogy a deklaratív kijelentésekhez a kontextus és az értékelési körülmény függvényében igazságértéket lehet rendelni. Ez

Vecsey Zoltán:

Képesek-e feloldani a negatív egzisztenciális állítások ellentmondásait a dinamikus jelentéseméletek?

Argumentum 14 (2018), 285-300

Debreceni Egyetemi Kiadó

szintén közös pont lehet. Mindez arra utal, hogy nincsen egyértelműen meghúzható választóvonal a statikus és a dinamikus jelentésfelfogás között. Másrészt az is kétségtelen, hogy a dinamikus elméletek sokkal érzékenyebben képesek kezelni a konverzációs szituációk változásait, mint a statikus elméletek. Dinamikus nézőpontból egy kijelentés legfontosabb tulajdonsága, hogy képes változást előidézni a konverzációban résztvevő partnerek mentális állapotaiban. Ha a dinamikus szemantika jól ítéli meg ezt a kérdést és a konverzációs szituációk valóban kölcsönösen elfogadott kijelentésekből állnak, akkor a jelentéseket úgy kell elképzelnünk, mint szabályokat vagy instrukciókat, amelyek a konverzációs szituációk megváltoztatására irányulnak. A statikus elméletek szerint az ilyen természetű jelenségek a kívül esnek a szemantika szűkebb értelemben vett illetékességi körén. Groenendijk és Stokhof (2000) alábbi megjegyzése szemléletesen jellemzi a két rivális elmélet közötti összefüggést:⁴

[A dinamikus szemantikai elmélet] a jelentést alapvetően az értelmezés folyamatához köti, egy olyan folyamathoz, amelynek határai túlnyúlnak az egyes izolált kijelentéseken. Nem pusztán egy új szlogen bevezetéséről van szó (A: 'A jelentés egyenlő az igazságfeltételes tartalommal!'; B: 'Nem, a jelentés a konverzációs szituáció megváltoztatására való képesség!'), hanem arról, hogy kidolgozzunk egy fogalmi és logikai apparátust, amellyel megvalósíthatjuk és konkrét jelenségekre alkalmazhatjuk ezt az elképzelést (Groenendijk és Stokhof 2000, 68).

Az nem egészen világos, hogy a Groenendijk és Stokhof által említett fogalmi és logikai apparátus vajon képes-e hatékony megoldást kínálni a negatív egzisztenciálisok által generált problémákra is. Clapp (2009) szerint pozitív válasz adható erre a kérdésre. Clapp nemcsak azt állítja, hogy a dinamikus szemantika képes értelmezni és megmagyarázni az (1) instanciáira vonatkozó intuitív meglátásokat, hanem azt is, hogy egy megfelelően kidolgozott dinamikus keretelméletben a negatív egzisztenciálisokra jellemző ellentmondások maradéktalanul meg is szüntethetők.

Érdeemes részleteiben is rekonstruálni, hogyan jut el Clapp a fenti állításhoz. Az érvelés kiindulópontja a szükséges fogalmi háttér tisztázása. Az első említésre méltó pont az, hogy Clapp szerint a nyelvhasználat dinamizmusa a kijelentések azon halmazán alapul, amelyet a kommunikáló partnerek az aktuális konverzációs szituáció követelményeinek megfelelően kölcsönösen és hallgatólagosan elfogadnak. Minden ilyen halmaz tartalmazza a világ egy adott reprezentációját, amelyhez a beszélők és a hallgatók alkalmazkodnak, és amely így folyamatosan rögzíti a reprezentáció nyitott és zárt lehetőségeit a konverzáció kibontakozása során. Ez teremti meg a közös alapot (common ground) a partnerek között, amiből az is következik, hogy az egyes megnyilatkozásokat a közös alap megváltoztatására irányuló szándékként kell felfognunk.⁵ Ennek megfelelően egy adott megnyilatkozás jellemzéséhez mindenekelőtt azt kell figyelembe vennünk, hogyan változtatja meg a közös alapot. Szokásos körülmények között az egyszerű deklaratív kijelentések használata ebből a szempontból sikeresnek mondható: ezek a kijelentések általában képesek egy *update*-művelettel megváltoztatni a közös alapot. Amikor egy *update* sikeres, bizonyos reprezentációs lehetőségek megszűnnek a

⁴ Az idézet eredeti szövege: „[Dynamic semantics] links meaning in a principled way to interpretation viewed as a process, one that relates to larger units than just isolated sentences. The bite lies not in propagating a new slogan (A: 'Meaning is truthconditional content!'; B: 'No, meaning is context change potential!'), but rather in developing a conceptual and logical apparatus which is suitable to implement this idea, and to apply it to concrete phenomena.”

⁵ A *common ground* fogalmát Robert Stalnaker vezette be a szemantikai/pragmatikai irodalomba a múlt század hetvenes éveiben. A fogalom újabb értelmezéséhez lásd: Stalnaker (2014).

Vecsey Zoltán:

Képesek-e feloldani a negatív egzisztenciális állítások ellentmondásait a dinamikus jelentésemleletek?

Argumentum 14 (2018), 285-300

Debreceni Egyetemi Kiadó

konverzációs szituációban, nevezetesen azok a lehetőségek, amelyeket nem lehet összeegyeztetni az *update*-műveletet generáló kijelentéssel. Egy ilyen *update* eredménye az, hogy a közös alapon lévő kijelentések halmaza konzisztens marad. A sikertelen megnyilatkozás értelem-szerűen éppen azokat a nyitott lehetőségeket zárja ki a közös alapból, amelyeken az *update*-művelet végrehajtható lenne, így ezekben az esetekben inkonzisztens közös alap jön létre.

Heim (1982) nyomán Clapp azt állítja, hogy az *update*-műveleteket olyan preszuppozíciók szabályozzák, amelyek bizonyos kifejezések lexikai/szemantikai jelentésében kódoltak. Ha argumentum pozícióban állnak, a személynevek és a határozott leírások például ismertségi és egzisztenciális preszuppozíciókat hordoznak. A sikeres kommunikáció megköveteli, hogy ezek a preszuppozíciók teljesüljenek a közös alapon. A kijelentés 'Török Tamás is jön az esti ünnepségre' akkor használható sikeresen *update*-műveletben, ha a 'Török Tamás' személynév már előzetesen ismert a konverzációs partnerek számára és Török Tamás létezése a közös alap része. Hasonlóképpen 'A verseny győztese is jön az esti ünnepségre' kijelentés akkor lesz sikeres, ha a konverzációs partnerek rendelkeznek előzetes információval a szituáció szempontjából releváns versenyről és a verseny győztese valóban létezik is.⁶ Heim nézetéből az következik, és Clapp ezzel egyet is ért, hogy amikor egy adott preszuppozíció nem teljesül a közös alapon, akkor az a megnyilatkozás, amely a preszuppozíciót generálta, konverzációs szempontból helytelennek fog tűnni.

Léteznek azonban olyan esetek, amikor egy megnyilatkozás helyesnek tűnik annak ellenére, hogy a közös alap nem teljesíti a preszuppozícióit. 'A kutyám nem tért haza a vihar óta' kijelentés még akkor is helyesnek tűnik, ha a megnyilatkozás előtt nem volt része a közös alapnak, hogy a kijelentés használójának van kutyája. Ez jó példa arra, hogy egy egzisztenciális preszuppozíció akár még a megnyilatkozás után is a közös alap részévé válhat. Ez globális akkomodációnak nevezhető, hiszen ilyenkor a közös alap egészére hat a preszuppozíció utólagos teljesítése. De a preszuppozíciók utólagos teljesítése akár lokális szinten is történhet. Nézzünk erre az esetre is egy példát: 'Nem tudom, van-e minden országnak királya. De minden ország, amely kedveli a királyát, békésnek tűnik.'⁷ Helyes folytatása-e a második megnyilatkozás az elsőnek? Nem. De ennél a példánál nincs okunk azt feltételezni, hogy az akkomodáció globális szinten történik. Félrevezető lenne azt állítani, hogy a második megnyilatkozás a közös alapot bővíti azzal az információval, hogy minden országnak van királya. Az első megnyilatkozás 'Nem tudom, ...' ezt a lehetőséget egyértelműen kizárja. Ha egyáltalán történik akkomodáció ebben az esetben, akkor az csak lokális szinten mehet végbe: a kvantifikáló NP 'minden ország' preszuppozícióinak a mellékmondat határain belül kell teljesülniük, a közös alapot érintő globális következmények nélkül.

Clapp érvei erre az egyszerű fogalmi apparátusra épülnek. Véleménye szerint könnyen kimutatható, hogy az „NP-t tartalmazó negatív egzisztenciálisok a dinamikus szemantika keretelméletén belül nem okoznak semmiféle problémát. A perdöntő érvet a következő rövid konverzációval lehet illusztrálni:

⁶ Ezt a nézetet nem mindenki fogadja el. Coppock és Beaver (2015) Heimmal ellentétben például azt állítja, hogy a határozott leírások csak egyediséget preszupponálnak, amit ők gyenge egyediségnek hívnak. Állításuk szerint a gyenge egyediség független a létezés fogalmától. Jelenlegi céljainknak Heim nézete azonban jobban megfelel, így nem kérdőjelezem meg annak helyességét.

⁷ A példa lelőhelye: Pearson (2010).

Vecsey Zoltán:

Képesek-e feloldani a negatív egzisztenciális állítások ellentmondásait a dinamikus jelentésemleletek?

Argumentum 14 (2018), 285-300

Debreceni Egyetemi Kiadó

(3) A: Sherlock Holmes talán segíthetne neked a kutyád megtalálásában.

(4) B: Tévedsz. Sherlock Holmes nem létezik.

Annak érdekében, hogy ez a konverzáció megfeleljen a dinamikus elemzés szempontjainak, rögzítsük a következőket: egyrészt tegyük fel, hogy B kutyatulajdonos, és ez az információ része a közös alaphoz; másrészt azt is tegyük fel, hogy Sherlock Holmes létezését illetően nincsen egyetértés a konverzációs partnerek között. Míg A (tévesen) azt hiszi, hogy Holmes létezik, B (helyesen) kétségbe vonja e személy létezését. Így amikor A megnyilatkozásának értelmezésére kerül sor, B felismeri, hogy a közös alap nem teljesíti a 'Sherlock Holmes' személynév által generált egzisztenciális preszuppozíciót. Clapp szerint ekkor B két egymást követő lépésben próbálhatná meg konzisztenssé tenni a közös alaphoz tartozó információk halmazát. Az első lépés abból állna, hogy B érvényes *update*-műveletnek tekintené A megnyilatkozását, vagyis B egyszerűen hozzáadná a közös alaphoz azt az információt, hogy 'Sherlock Holmes' egy létező személyt reprezentál. A hiányzó preszuppozíció akkomodációja után B azonban azt is felismerné, hogy az így létrejött közös alap nem kompatibilis saját vélekedéseinek tágabb rendszerével. Ezt az inkompatibilitást tenné explicitté B a 'Sherlock Holmes nem létezik' kijelentéssel. Ez lenne a második lépés. Vegyük észre, hogy B megnyilatkozása ebben a szituációban teljesen helyes, mivel az az információ, hogy Sherlock Holmes egy létező személy ekkor már a közös alap része. B kommunikációs szándéka azonban az, hogy A számára olyan közös alapot hozzon létre, amely már *nem* tartalmazza ezt az egzisztenciális preszuppozíciót. Ez a szándék csak úgy teljesülhet, ha B kijelentése képes arra, hogy feloldja saját preszuppozícióját. Clapp szerint a negatív egzisztenciálisok pontosan így működnek. Saját szavaival:⁸

Következtetésünk még pontosabban megfogalmazva így szól: a negatív egzisztenciálisok problémáját úgy tudjuk megoldani, ha belátjuk, hogy ezek a kijelentések valójában a határozott NP-k által generált preszuppozíciókat tagadják, feltéve, hogy ezek a preszuppozíciók aktívak (Clapp 2009, 1429).

Ugyanez a következtetés másként megfogalmazva úgy szólna, hogy a negatív egzisztenciálisok használata a preszuppozíciók törléséhez vagy a preszuppozíciók feloldáshoz vezet. Mit jelent mindez (1) instanciái szempontjából? Ha Clapp diagnózisa helytálló, (1) instanciái elvezetik ellentmondásos karakterüket: egy preszuppozíció törlése vagy feloldása nyilvánvalóan nem ugyanaz, mint egy preszuppozíció generálása. Ehhez hozzátehetjük, hogy az *NP*-knek tipikusan egzisztenciális preszuppozíciói vannak. Ezek az *NP*-k korrelátumaira vonatkozó vélekedéseinkhez kapcsolódnak. Így érthető, hogyan lehetséges a negatív egzisztenciálisok használatával magáról a világról kijelenteni valamit. Ezen kívül azt is megérthetjük, miért bővítik új információval ezek a kijelentések a konverzációkat. Emlékezzünk a fenti példára. B megnyilatkozása informatív A számára, hiszen oly módon változtatja meg a konverzációt, hogy az már nem felel meg A előzetes vélekedéseinek. B megnyilatkozásának értelmezésével A új vélekedés kialakítására kényszerül. Mindehhez még az is hozzátartozik, hogy mivel az egzisztenciális preszuppozíciók már nem aktívak, és az *NP*-k korrelátumai sem léteznek, (1)

⁸ Az idézet eredeti szövege: „So we can state this ... conclusion more precisely: to solve the problem of negative existentials we must countenance the fact that negative existentials deny the existential presupposition carried by their definite NP, if such a presupposition is carried.” Clapp eredetileg 'a referenciális preszuppozíció' terminusát használja, de hangsúlyozza, hogy a preszuppozíciókat generáló *NP*-k a referensek létezését feltételezik a közös alaphoz.

Vecsey Zoltán:

Képesek-e feloldani a negatív egzisztenciális állítások ellentmondásait a dinamikus jelentéseméletek?

Argumentum 14 (2018), 285-300

Debreceni Egyetemi Kiadó

instanciái alkalmassá válnak igaz propozicionális vagy gondolati tartalom kifejezésére. Az igazságot itt dinamikus nézőpontból kell értelmeznünk: a dinamikus igazság az jelenti, hogy a közös alapon végrehajtott *update*-műveletnek hogyan feleltethető meg valami a nyelven kívüli világban.⁹ Összegezve: Clapp nézete a jelek szerint magyarázatot ad a *Reprezentáció, Információ* és *Igazságérték* pontjaiban összegzett intuitív meglátások mindegyikére. Ha ez valóban így van, akkor Clapp tanulmánya jelentős előrelépésnek számít a negatív egzisztenciálisokat érintő vitában.

Clapp érvei azonban helytelennek tűnnek. A dinamikus szemantikai elméletek szerint a preszuppozíciók globális akkomodációja csak akkor lehetséges, ha az eredményként létrejövő közös alap konzisztens marad.¹⁰ 'A kutyám nem tért haza a vihar óta' kijelentést értelmezve a konverzáció résztvevői vélekedhetnek úgy, hogy a kijelentés használója kutyatulajdonos, még akkor is, ha ez az információ nem volt része a kijelentés előtti közös alapnak. Az akkomodáció e formája általában nem vezet inkonzisztenciához. Az „NP-t tartalmazó kijelentésekről ugyanezt már nem mondhatjuk el. Egy ilyen kijelentés használata zavarba ejtő, mivel a generált preszuppozíció ellenáll az akkomodációnak: egy konzisztens közös alap nem bővíthető olyan kijelentéssel, amely egy nem létező tárgy létezését feltételezi. Ezért Clapp téved, amikor azt állítja, hogy A kijelentése után B képes Sherlock Holmes létezését elfogadni, annak ellenére, hogy ez inkonzisztens teszi a közös alapot. A Sherlock Holmes létezésére vonatkozó vélekedést nem lehet ilyen egyszerűen hozzáadni a kölcsönösen elfogadott kijelentések halmazához. Véleményem szerint Clapp érvelése egy implauzibilis háttérfeltevésen alapul – azon a feltételezésen, hogy a hiányzó preszuppozíciók az inkonzisztenssé váló közös alap esetén is akkomodálhatók – így nem támogatja azt a következtetést, amelyhez eljutni kíván.

Lehetséges válaszként talán azt lehetne mondani a fenti kritikára, hogy 'Sherlock Holmes' egzisztenciális preszuppozíciója csak lokális szinten akkomodálódik B kijelentése nyomán. Ez kétség kívül mentesítené az előbb említett problémától a konverzációt. Két szempontból is kétséges ez a válasz. Egyrészt a lokális akkomodációt nem szemantikai, hanem pragmatikai okok motiválnák. Schlenker (2010) belátásait követve azt állíthatnánk, hogy a személynév lokális grammatikai közege ('Sherlock Holmes nem __') már implikálja a kérdéses személy létét. A szükséges preszuppozíció ezért már eleve akkomodálódik, függetlenül attól, hogyan fejeződik be a mondat. Vagyis B már a megnyilatkozás folyamatának elején felismeri, hogy ideiglenesen akkomodálnia kell a 'Sherlock Holmes' létezésére vonatkozó preszuppozíciót. Másképp a megnyilatkozásának nem lenne értelme. De hangsúlyoznunk kell, hogy ez pragmatikai és nem szemantikai következtetésnek számít.

Még ha ezt a kérdést félre is tesszük, egy másik nehézséggel is számolnia kell Clapp érvelésének. Szerinte a negatív egzisztenciálisok törlik vagy feloldják preszuppozícióikat. Kérdéses azonban, hogyan B kijelentése törölni a 'Sherlock Holmes' létezésére vonatkozó preszuppozíciót, ha ez a preszuppozíció már akkomodálódott a személynév lokális környezetében. Clapp elgondolása a dinamikus keretelmélet két olyan összetevőjére támaszkodik, nevezetesen az egzisztenciális preszuppozíciók akkomodációjára és törlésére, amelyeket nem lehet egy

Fontos megjegyezni, hogy a dinamikus szemantikában csak nagyobb konverzációs egységek vagy teljes konverzációk és nem egyedi kijelentések tekinthetők igaznak. (3) és (4) csak egységében véve tekinthető tehát igaznak.

¹⁰ A konzisztencia követelményéről lásd: Roberts (1995, 683). Simons (2003, 272) ezzel kapcsolatban megjegyzi, hogy a preszuppozíciók „kemény” követelményeket állítanak: ha egy új megnyilatkozás preszuppozícióit nem elégíti ki a közös alap, akkor a megnyilatkozás értelmezhetetlen marad és az *update*-művelet nem hajtható végre.

koherens magyarázatban egyszerűen összeilleszteni. Mindebből az következik, hogy ez a magyarázati stratégia sem képes eleget tenni a (ii) követelménynek.

3 Egy alternatív javaslat: statikus szemantika dinamikus pragmatikával kiegészítve

Amint az első szakaszban már említettük, többen úgy gondolják, hogy egy pragmatikai mechanizmus lehet a felelős azért, hogy (1) instanciái képesek teljes proposíciókat vagy gondolatokat kifejezni. Az indoklás két lépésből áll. Először is az „NP-khez” individuáló információkat rendelnek, melyeket konvenciók szabályoznak. Másodsor ezekre az információkra úgy tekintenek, mint amelyek bizonyos pragmatikai folyamatok révén referálásra képes kifejezéssé teszik az „NP-ket”. E megközelítés hívei a szokványos, statikus szemantikai elméletet statikus pragmatikával együtt alkalmazzák. Mousavian’s (2014) kritikájával egyetértve ezt a magyarázatot helytelennek ítéltük: elvileg bármely „NP” társítható olyan információval, amely további „NP-ket” tartalmaz. Ha valóban ez a helyzet, a pragmatikai magyarázat elkerülhetetlenül körben forgóvá válik.

Stalnaker kijelentésekre vonatkozó munkája után (Stalnaker, 1978) azonban már olyan elképzelések is megjelentek a szakirodalomban, amelyek a *dinamikus pragmatika* eszközeivel igyekeznek megoldást találni a negatív egzisztenciálisok problémájára. A dinamikus pragmatika iránti igényt akkoriban az a felismerés motiválta, hogy a statikus szemantika önmagában véve képtelen egy sor igazságfeltételes kérdés megválaszolására. Ezek a kérdések olyan folyamatokra vonatkoztak, ahol a proposíciók vagy gondolatok valamely eleme megváltozott, de a változást bizonyíthatóan nem lexikai/szemantikai okok idézték elő. A jelenlegi szakirodalom ezeket a folyamatokat egységesen *modulációnak* nevezi.¹¹

Azok a tartalmi elemek, amelyek moduláción esnek át, szemantikai értéküket pragmatikai okok hatására változtatják meg. Ezek közé tartoznak a konverzációkat szabályozó együttműködési normák és egyéb, szemantikán kívül eső diszkurzív normák is. Ha pragmatikai okok képesek dinamikus változásokat előidézni egyes tartalmi elemeknél, akkor nem alaptalan feltetelezés, hogy a negatív egzisztenciálisok is tartalmazhatnak olyan elemeket, amelyek proposícionális/gondolati hozzájárulását valamilyen módon modulálni lehet.¹²

Jelenleg Spewak (2016) tanulmánya tartalmazza a dinamikus pragmatikai megközelítés legjobban kidolgozott változatát. Spewak elsődleges célja ugyan az irodalmi szövegekben említett személynevek elemzése, de nézetei, amint látni fogjuk, közvetlenül alkalmazhatók a negatív egzisztenciálisokra is.

Tegyük fel, hogy az „NP-t” tartalmazó negatív egzisztenciálisok is érzékenyek a moduláció pragmatikai folyamataira. Az első lényeges kérdés ekkor értelemszerűen az, hogy milyen faktorok hozhatják létre ezeket a folyamatokat. A legjobb jelölt erre a funkcióra feltehetően a konverzáció témája lehet. Spewak szerint egy adott konverzáció témája meghatározhatja, hogy

¹¹ A moduláció valójában gyűjtőfogalom. Olyan jelenségek tartoznak ide, mint a jelentéstranszfer, a jelentésbővítés (loosening) és a szabad bővítés (free enrichment). A téma rendszeres áttekintéséhez lásd: Recanati (2004).

¹² A fő különbséget a két dinamikus elképzelés között viszonylag könnyen leírhatjuk (legalábbis a jelen összefüggés keretei között): amíg a dinamikus szemantikai nézet a dinamikusságot teljes konverzációk szintjéhez köti, addig a dinamikus pragmatikai nézet a mondat szintű elemek változásaival magyarázza a dinamikus hatásokat.

egy tartalmi elem modulációja miképpen történjen. A következő kérdés az, hogy melyik pozíciós vagy gondolati elem lehet a moduláció tárgya.

Mivel a nyelvhasználók tipikusan olyan konverzációs szituációkban használnak negatív egzisztenciálisokat, amelyek témája a létezés, kézenfekvő, hogy a moduláció tárgyává a 'létezik' predikátumot tegyük.¹³

Legáltalánosabb előfordulásában a 'létezik' predikátum jelentése megfeleltethető a 'van' (to be) vagy a fennáll/megvan (have being) jelentésével. Ezzel a lexikai/szemantikai alapjelentéssel a 'létezik' állítható bármilyen konkrét vagy absztrakt tárgyról. Ez az alapjelentés használatos a valóság szerkezetét feltáró logikai vagy ontológiai természetű vizsgálódások szövegeiben is. De a nyelvhasználat hétköznapi közegében általában ettől eltérő módon használjuk a predikátumot. A következő néhány sor világosan jelzi a különbséget:¹⁴

A gyerekek számára az számít, hogy van-e a szobájukban valami olyasmi, ami *fizikailag* a félelmetes Boogie man vagy egy valódi szörnyeteg. Amikor a szülő elmondják, hogy a Boogie man nem létezik, akkor megpróbálják a gyerekeket meggyőzni, hogy nincsen senki, aki megenné őket éjszaka. A gyerekek és a szülők nem egy absztrakt teremtményről gondolkodnak. Ami a leghétköznapibb helyzetekben számít, az a fizikai létezés. Amikor a létezésről gondolkodunk, akkor alapvetően a fizikai létezésre koncentrálunk (Spewak, 2016, 233, kiemelés az eredetiben).

Spewak elképzelése tehát az, hogy amikor a hétköznapi környezet világa egy konverzáció témája, akkor a 'létezik' csak a tárgyak azon korlátozott halmazára vonatkozik, amelyek a tapasztalható fizikai világhoz tartoznak. A szemléltetés kedvéért vezessünk be egy egyszerű jelölésmódot. Vegyük szemügyre ismét egyik korábbi példánkat:

(5) Sherlock Holmes nem \downarrow létezik_{kt}.

A lefelé mutató nyíl (5)-ben azt jelenti, hogy a predikátum lexikai/szemantikai értéke modulált, a kt index pedig arra a konverzációs témára utal, amelynek összefüggésében (5)-öt értelmezzük. Amennyiben kt olyan konverzációs témát jelent, mint amit Spewak fentebb jelzett, akkor a 'létezik' szűkebb értelmet kap a kijelentésben. Ennek megfelelően ' \downarrow létezik_{kt}' annyit jelent (5)-ben, mint 'fizikainak lenni' vagy mint 'fizikai értelemben vett tárgyként létezni'. Spewak javaslata tehát megenged egy olyan olvasatot, amely nem fejez ki ellentmondásos tartalmat:

¹³ Hanks (2015) hasonló szellemben azt állítja, hogy a negatív egzisztenciálisok problémájához az a leglényesebb észrevétel, hogy a 'létezik' predikátum egy módosított kontextust hoz létre. E megközelítés szerint, ha valaki a 'Zeusz nem létezik' kijelentést használja, akkor a kontextus a predikáció tartalma helyett a predikáció aktusára fog koncentrálni. Ahelyett, hogy Zeuszról beszélne, a nyelvhasználó azt fogja kommunikálni, hogy nem létezik olyan Zeusz-típusú predikáció, amelynek lennének igaz instanciái. A moduláció esetleg úgy is értelmezhető lenne, mint ami metalingvisztikai kontextus-elmozdulást hoz létre. Ez azt jelentené, hogy a 'Zeusz nem létezik' kijelentés 'A Zeusz név nem referál' kijelentéssel egyenértékű. Walton (2015, 102) hasonló javaslatot tett, de úgy vélem, hogy a moduláció metalingvisztikai értelmezése nem lenne összeegyeztethető Spewak 2016-os tanulmányának állításaival.

¹⁴ Az idézet eredeti szövege: „For children, what matters is whether there is something in their closets that is *physically* the Boogie man, or a *real* monster. When parents tell their children that the Boogie man does not exist, they are trying to convince them that no one is going to eat them in the middle of the night. For the child and the parents, there is no thought given to whether some abstract artifact is the Boogie man. What matters in most ordinary cases is what physically exists. When we think about existence and what exists, we tend to focus on physical existence.”

(6) Sherlock Holmes nem létezik fizikai értelemben vett tárgyként.

Mivel Sherlock Holmes Arthur Conan Doyle művészi képzeletének terméke, nincsen olyan fizikai tárgy, amivel azonos lenne. Így (6) képes kifejezni egy *igaz* propozíciót vagy gondolatot.

Azt is érdemes megjegyezni, hogy ha a kt indexet más konverzációs téma jelölésére használnánk, akkor (5)-öt másként kellene értelmeznünk. Egy filozófiai vitában például, ahol a téma a létezés a maga teljességében, a 'létezik' feltehetően megtartaná eredeti lexikai/szemantikai értékét és nem lenne szükség annak modulációra. Egy fikcionális realista bizonyosan azt állítaná, hogy a 'Sherlock Holmes nem létezik' kijelentés *hamis*, mert az irodalmi személyek az absztrakt tárgyak osztályába tartoznak, és ezen osztály elemei kétségkívül léteznek.¹⁵

Spewak dinamikus pragmatikai javaslata bizonyos értelemben hasonlít a dinamikus szemantika előző szakaszban tárgyalt javaslatára. Spewak tézise ugyanúgy plauzibilisnek számít a jelen vitától függetlenül is. Több olyan esettanulmány is ismeretes, amely kimutatja a moduláció jelenlétét a kijelentések egyes tartalmi elemeinél. Recanati (2004) másokkal együtt meggyőzően érvelt amellett, hogy a színeket jelölő melléknevek jelentései a konverzációk témájának megfelelően modulálhatók. Mások hasonló jelenségre mutattak rá a fokozható melléknevek viselkedésében. Ezen kívül Spewak javaslata ugyanolyan átfogó magyarázó erővel rendelkezik, mint Clapp javaslata, legalábbis abban az értelemben, hogy a 'létezik' modulációjára számos lehetőséget megenged. Képzeljünk el egy szituációt, melyben a szakértők a rassz valóságáról vitáznak. A társadalomtudósok többsége nyilván azt a véleményt képviseli, hogy a rassz pusztán társadalmi konstrukció, valós biológiai alapok nélkül. 'A rassz nem létezik' kijelentéssel így megpróbálhatják elutasítani azt a vélekedést, mely szerint a rassz biológiai jelenség. Ha így van, a '↓létezik_{kt}' ebben a vitában 'biológiaiainak lenni' vagy 'biológiai értelemben vett tárgyként létezni' értelemben szerepel. 'A rassz nem létezik' negatív egzisztenciális tehát igaz propozícionális vagy gondolati tartalmat fejezhet ki ebben a szituációban.

Első pillantásra Spewak stratégiája alkalmasnak tűnik arra, hogy választ adjon a *Reprezentáció*, *Információ* és *Igazságérték* pontjaiban összegzett intuitív meglátásokra. Terminológiája könnyen alkalmazható szinte bármilyen konverzációs helyzetre. Mégis arra kell következtetnünk, hogy a dinamikus pragmatikai eszme nem vezet kielégítő megoldásra, mivel a negatív egzisztenciálisok nem minden típusát képes értelmezni.

Vegyük szemügyre a moduláció feltételezett működési módját. Ahogyan említettük, a moduláció bizonyos kifejezések lexikai/szemantikai jelentését változtatja meg. Fontos megjegyezni, hogy a modulációnak a kompozíció folyamatának befejezése előtt kell lezárulnia. Ez érvényes a 'létezik' predikátum modulációjára is. Először a konverzációs téma megváltoztatja a jelentést, utána a modulált jelentés belép a kompozíciós folyamatba. Csak ezen a módon lehetséges igaz tartalmat kifejezni egy 'NP nem létezik' negatív egzisztenciális használatával. De ahhoz, hogy igaz propozíciót vagy gondolatot fejezzünk ki, a negatív egzisztenciálisoknak először is strukturális értelemben teljes propozíciót vagy gondolatot kell kifejezniük. Ez az a pont, ahol Spewak stratégiája nem működik. Nem elegendő ugyanis azt állítani, hogy a 'létezik' predikátum jelentése *alkalmilag* modulálható. Azt is ki kell mutatni, hogy a moduláció

¹⁵ A fikcionális realizmus hívei szerint az irodalmi személyek ugyanolyan ontológiai státusszal rendelkeznek, mint a nemzetek, a házasságok, az intézmények és más, hasonló kulturális tárgyak. Ezek mindegyike kontingens módon létező absztrakt teremtmény. A témához bővebben lásd: Thomasson (1999, 2003).

minden releváns esetben megtörténhet. A *szükségszerűen üres NP*-k esetében viszont komoly kétségeink lehetnek ebben a tekintetben.

Kroon (2003) egyik példáját felidézve nézzük meg 'Max' esetét. Amikor a beszélő a 'Nézd meg a postaládámat, maxra ment' kijelentést használja, a hallgató félreérti a megnyilatkozás 'maxra' elemét és úgy gondolja, hogy a kérdéses elem egy személynév lehet, ezért megkérdezi: 'És ki az a Max egyáltalán?' A beszélő korrigálni igyekszik a hallgató tévedését, ezért azt válaszolja: 'Valójában csak félreértetted, amit mondtam. Max nem létezik.' Kroon szerint az iménti konverzációban 'Max' úgy szerepelt, mint egy szükségszerűen üres NP: nem valós és nem is fiktív *személy* neveként. Spewak stratégiája a következő eredményre vezetne ebben az esetben:

(7) Max nem ↓létezik_{kt}.

(8) Max nem létezik humán személyként.

Itt *kt* egy olyan konverzációs témát jelentene, amely hús és vér személyekről szól. Ennek megfelelően (7)-ben a 'létezik' predikátum modulált jelentése a 'humánnak lenni' vagy a 'humán értelemben létezni' jelentésnek lenne megfeleltethető.

Spewaknak talán igaza van abban, hogy (7) megenged egy olyan pragmatikai értelmezést, (8)-at, amely nem generál ellentmondást. Az ugyanakkor feltűnő, hogy a (8) által kifejezett propozíció vagy gondolat továbbra is tartalmaz egy olyan konstituenst, amelyet nem lehet semmilyen tárgyhoz kötni: 'Max' a pragmatikai moduláció után sem értelmezhető tárgyra referáló kifejezésként. Még erőteljesebben fogalmazva: 'Max' nem kifejezés (8)-ban. Így kérdéses, hogyan fejezhet ki (8) egyáltalán teljesnek tekinthető mondatszintű tartalmat. Sajnálatos módon a modulációs értelmezés nem ad útmutatást arra, hogyan lehetne megszüntetni ezt a strukturális hiányosságot.

Szükségszerűen üres NP-k ráadásul nemcsak félreértelmezés révén kerülhetnek a konverzáció folyamatába. Hasonló kifejezésekhez vezethetnek a hallucinációk is, de a képzelet működése is előidézhet Max-konverzációhoz hasonló szituációkat. Sőt, szükségszerűen üres NP-k szándékosan is bevezethetők a nyelvhasználatba. Salmon (1998) példája közismert. Mondjuk azt, hogy 'Nappy' az aktuális francia uralkodót jelöli, ha létezik ilyen személy. Ha nem létezik, 'Nappy' legyen üres név. Mivel a személynév bevezetésének pillanatában tudható, hogy az egzisztenciális feltétel nem teljesül, 'Nappy' szükségszerűen üres név lesz.

Mindezek alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy a dinamikus pragmatikai stratégia sem kellőképpen általános, ezért Spewak elmélete sem képes eleget tenni a (ii) követelménynek.

4 A hagyományos igazságfeltételes értelmezés egy lehetséges alternatívája

Létezik megoldás erre az összetett elméleti problémára? Nehéz megmondani, hogyan tudnánk pozitív választ adni erre a kérdésre. Nemrég megjelent tanulmánya végén Abbott (2018, 103) egyenesen a következőket írja ezzel kapcsolatban: „Be kell vallanom, hogy egyáltalán nem tudom, mit gondoljak a negatív kijelentésekben szereplő, nem létező tárgyakat denotáló határozott leírások szerepéről.” Ha Abbott pesszimizmusát nem tekintjük elfogadható hozzáállásnak, az egyik lehetséges kiút az lenne, hogy felülvizsgáljuk a hagyományos, statikus szemant-

tika alapelveit. A *Reprezentáció* pontjában szereplő intuitív meglátás felülvizsgálatához Goodman (1968) viszonylag ritkán hivatkozott munkája például használható meglátásokat tartalmaz. Goodman határozott különbséget tesz egy *tárgy-reprezentációja* (representation of *o*) és egy *tárgy-reprezentáció* (*o*-representation) között. E fogalmi különbség szerint a lexikai/szemantikai értelemben teljes NP-k tárgyak reprezentációiként értelmezhetők. Egy „NP-t ezzel szemben pusztán tárgy-reprezentációként lehet kategorizálni. Goodman azonban rámutat, hogy a tárgy-reprezentációk a mondattartalom szempontjából nem tekinthetők hiányosnak: egy tárgy-reprezentáció az objektív korrelátum, a reprezentátum hiánya ellenére is hordoz reprezentációs tartalmat. A 'Sherlock Holmes' személynév kompozíciós hozzájárulása például egy Holmes-reprezentáció. Ez lehetővé teszi, hogy a 'Sherlock Holmes nem létezik' kijelentés kifejezzen egy bizonyos reprezentációs tartalmat, amely logikai/szemantikai relációban áll más reprezentációs tartalmakkal. Véleményem szerint Goodman felismerése jó kiindulópontot adhat a negatív egzisztenciálisok problémájának újragondolásához, de a jelen tanulmány keretei között erre nem fogok bővebben kitérni.¹⁶ Helyette egy olyan metodológiai kérdésre szeretném felhívni a figyelmet, amelyre szinte egyáltalán nem fordítanak figyelmet az „NP-k viselkedését elemző szerzők.

A szóban forgó metodológiai kérdés a nyelvészeti elméletalkotás metaelméleti kutatásában egyáltalán nem ismeretlen. Nem nehéz észrevenni, hogy a negatív egzisztenciálisok irodalmában bizonyos típusú adatok elméleti megbízhatóságát rendre előfeltételezik. Talán a legnyilvánvalóbb példa erre az intuitív ítéletek megbízhatóságára vonatkozó elképzelés. Gyakran olvashatjuk, hogy egy adott megnyilatkozás „intuíciónk szerint akceptálható” vagy „intuitív értelemben igaz” egy adott konverzációs szituációban. Az intuitív ítéleteket abban az értelemben tartják megbízhatónak, hogy az elméletalkotás biztos kiindulópontjait látják bennük. Ebben a tanulmányban hallgatólagosan mi is ezt a felfogást követtük.

Ennek a felfogásnak az a hátránya, hogy az intuitív ítéleteket eleve adott tényeknek tekinti. Az kétségtelen, hogy egy intuitív igazságítélet bizonyos értelemben valóban *adott* az elméletalkotás számára, de ez korántsem jelenti azt, hogy ezen ítéletek episztémikus státusza megegyezne a tények státuszával. Éppen ellenkezőleg: az intuitív ítéletek jellemzője az, hogy megbízhatóságukat számos paraméter együttes figyelembevételével lehet csak megítélni: a megítélés egyebek mellett a rendelkezésre álló releváns adatforrásoktól, az elméleti háttérfeltételektől és hipotézisektől függ. Ebben az értelemben az ilyen típusú adatok megbízhatóságát egy konkrét vita összefüggésén belül mindig a kontingens körülmények egy adott halmaza határozza meg. Érdeemes lenne tehát átgondolni, mit is állítunk, amikor a negatív egzisztenciálisok elméletétől megkívánjuk, hogy álljon összhangban nyelvhasználatra és igazságra vonatkozó intuíciónkkal. A Kertész és Rákosi (2012) által kidolgozott metaelméleti adat- és evidenciafelfogás, a p-modell, ebben a vonatkozásban segítségünkre lehet. Jelenlegi témánk szempontjából a p-modell jól ismert elemei közül az adatok státuszára és funkciójára vonatkozó belátások a leginkább érdekesek. Ezek lényege egyrészt az, hogy az adatok nem bizonyosan igaz „tények”, hanem csak többé-kevésbé megbízható igazság-jelöltek, másrészt pedig az, hogy az adatok információtartalom kívül plauzibilitás-értékeket is hordoznak. Az előbbi az adatok elméleti státuszát, az utóbbi az adatok elméletalkotásban betöltött funkcióját jelenti. Mivel a negatív egzisztenciálisok elméletei *kivételesen* hivatkoznak intuitív ítéletekre, előrelépést jelentene, ha tudnánk, hogy 'A *Sherlock Holmes nem létezik* kijelentés intuitív értelemben igaz' típusú adatok milyen plauzibilitás-értékkel rendelkeznek vagy rendelkezhetnek

¹⁶ A tárgy-reprezentációk átfogó elméletéhez lásd: Vecsey (2018b).

ezen a konkrét vitaösszefüggésen belül.¹⁷ A plauzibilitás-érték megállapítása azonban már önálló tanulmányt igényelne.¹⁸

Irodalom

- Abbott, B. (2018): Presuppositions, Negation, and Existence. In Turner, K. & Horn, L. (eds.): *Pragmatics, truth and underspecification*. Boston: Brill, 82–106.
- Adams, F. & Dietrich, L. (2004): What's in an (empty) name? *Pacific Philosophical Quarterly* 85, 125–148.
- Beaver, D. & Coppock, E. (2015): Definiteness and determinacy. *Linguistics and Philosophy* 38, 377–435.
- Braun, D. (2005): Empty names, fictional names, mythical names. *Nous* 39, 596–631.
- Clapp, L. (2009): The problem of negative existentials does not exist: A case for dynamic semantics. *Journal of Pragmatics* 41, 1422–1434.
- Groenendijk, J. & Stokhof, M. (2000): *Meaning in motion*. In: von Stechow, K. & Egli, U. (eds.): *Reference and anaphoric relations*. Dordrecht: Kluwer, 47–76.
- Goodman, N. (1968): *Languages of art: An approach to a theory of symbols*. Indianapolis: Bobbs-Merrill.
- Hanks, P. (2015): *Propositional content*. Oxford: Oxford University Press.
- Heim, I. (1982): *The semantics of definite and indefinite noun phrases*. Ph.D. Thesis, Amherst: University of Massachusetts.
- Kertész, A. & Rákosi, Cs. (2012): *Data and evidence in linguistics: A plausible argumentation model*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kroon, F. (2003): Quantified negative existentials. *Dialectica* 57, 149–167.
- Lewis, K. (2017): Dynamic semantics. *Oxford Handbooks Online*, 10.1093/oxfordhb/9780199935314.013.14
- Merricks, T. (2015): *Propositions*. Oxford: Oxford University Press.
- Mousavian, S.N. (2014): Empty names and pragmatic millianism. *Thought* 3, 49–58.
- Pearson, H. (2010): Presupposition in local contexts: Why global accommodation is not enough. *Language at the University of Essex (LangUE)*, 2009 *Proceedings*, 70–80.
- Recanati, F. (2004): *Literal meaning*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Roberts, C. (1995): Domain restriction in dynamic semantics. In: Bach, E. et al. (eds.): *Quantification in natural languages*. Dordrecht: Springer, 661–700.
- Salmon, N. (1998): Nonexistence. *Nous* 32, 277–319.
- Schlenker, Ph. (2010): Presuppositions and local contexts. *Mind* 119, 377–391.
- Simons, M. (2003): Presupposition and accommodation: Understanding the Stalnakerian picture. *Philosophical Studies* 112, 251–278.
- Spewak, D.C. (2016): A modulation account of negative existentials. *Philosophia* 44, 227–245.
- Stalnaker, R. (1978): Assertion. *Syntax and Semantics* 9, 315–332.
- Stalnaker, R. (2014): *Context*. Oxford: Oxford University Press.

¹⁷ Clapp például azt állítja, hogy a „negatív egzisztenciális tartalmazó kijelentéseket az értelmezők gyakran elfogadhatónak és igaznak ítélik” (Clapp, 2009, 1423). Ehhez hasonlóan Spewak azt mondja, hogy a ’Sherlock Holmes nem létezik’ kijelentés „intuitív értelemben igaz” (Spewak, 2016, 230).

¹⁸ Jelen tanulmány Vecsey (2018a) szövegén alapul.

Vecsey Zoltán:

Képesek-e feloldani a negatív egzisztenciális állítások ellentmondásait a dinamikus jelentéseméletek?

Argumentum 14 (2018), 285-300

Debreceni Egyetemi Kiadó

- Thomasson, A.L. (1999): *Fiction and metaphysics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Thomasson, A.L. (2003): *Speaking of fictional characters*. *Dialectica* 57, 207–226.
- Yalcin, S. (2012): Dynamic semantics. In: Russell, G. & Graff Fara, D. (eds.): *The Routledge Companion to Philosophy of Language*. London: Routledge, 253–279.
- Vecsey, Z. (2018a): Negative existentials: a problem still unsolved. *Pragmatics* 4, 599–616.
- Vecsey, Z. (2018b): *Fiction and representation*. Könyv kézirat, bírálat alatt.
- Walton, K.L. (1990): *Mimesis as make-believe*. Cambridge: Harvard University Press.
- Walton, K.L. (2015): *In other shoes*. Oxford: Oxford University Press.
- Wyatt, N. (2007): The pragmatics of empty names. *Dialogue* 46, 663–681.

Dr. Vecsey Zoltán
MTA-DE-SZTE Elméleti Nyelvészeti Kutatócsoport
H-4002 Debrecen
Pf. 400
vecseyz@freemail.hu